

50 שנים בחיוו של מלחין ישראלי

מחווה ליוסף טל. בית-אריאלה,
יום שני 21.10

יצירה אחת ששודרה בקול ירושלים
בשנות ה-30 ורק עכשיו בוצעה שוב,

באקספוזיציוניזם הא-טונאלי הגרמני.
רוחו של ברג שורה שם אולי יותר
מהשיטתיות השנברגית. לעומת זאת,
מציגה הסוויטה לוויולה סולו (עם גד
לברטוביץ), יצירה מ-1940, את הצד השני
של טל הצעיר: משהו הינדמייתי, קצת
לכיוון "הענייניות החדשה" הגרמנית
של אז, וכיחוד פרק הטנגו.

מאז מתעקש יוסף טל יותר ויותר על
יצירה במונחים של דחיסות ותנועה,
מדבר על שפה חדשה ודקדוק חדש

ועוד יצירה שהוזמנה ב-'73 ורק עכשיו
זכתה לזכורה. יוסף טל מוסד ותיק
ומכובד במוזיקה הישראלית, אינו רץ
במצעו הפזמוני, אבל החשיבות של
ביצועים האלה היא בפרספקטיבה
ההיסטורית שהם מאפשרים, דבר די
נדיר במוזיקה המקומית. שלושת "שירי
השלושה" ששודרו ב-'36 (ועכשיו
השמיעו אותם גילה ירון והפסנתרן
אמנון סילבר), והסונטה הידועה מאוד
לפסנתר מ-'52 (עם אלן שטרנפלד)
מאשרים את מיקומו של טל הצעיר

במוזיקה, כשהדגש הוא על בינלאומיות.
בלי שום "נאו" (טל מאמין בקדמה)
ובלי נסיון ליצור סגנון לאומי. טל היה
ונשאר הנציג המובהק של מסורת
המודרניזם האופטימי, שמאז סוף שנות
ה-60 כבר קמו עליה הרבה עוררים.
לטל יש בעיה: לא רק שאין לו מספיק
קולגות בקנה המידה שלו בישראל, אין
גם מי שינהל אתו ויכוח רציני. הקונצרט
הנוכחי מחווה ליום-ההולדת ה-75,
הוא לפחות תיעוד מוצלח, ורביעיית-

הפסנתר החדשה שסיימה אותו (עם
לברטוביץ, סילבר, שולמן וטויסטר
בביצוע מצוין) היתה פינאלה מרשים.

עודד אסף

חמש כנגד חמישים

מאת נתן מישורי

קונצרט מחודש ליובל ה־75 של המלחין יוסף טל בבית אריאלה בתל אביב.

פאול לנדאו, עורך תוכניות מוסיק ליות ב"קול ישראל", יום את הקונצרט, ווסיבת המוסיקה של "קול ישראל", המועצה הציבורית לתרבות ולאמנות וספריית בית אריאלה, נתנו יד וסכומיכסף לאירוע־מחווה למלחין יוסף טל, במלאת לו 75 שנים. השבח ראה ל־פאול לנדאו, התודה - לאלה שתמכו ולא לה שביצעו את הקונצרט הקאמרי היפה, שהמש היצירות שבו עמדו כנגד חמישים שנות יצירה.

המחזור "שירי שלווה" (1936) למי־ליס מאת פ. ורלן (שלווה), ג. הייס (המשמרת האחרונה), ור. מורגנשטרן (תנומה) לקול ולפסנתר, המוקדמת שביצירות הערב, נכתב בארץ בהשפעת מות אמו של המלחין, הבכורה נערכה ב־1938 על ידי הזמרת רה טורק, מורתה לשעבר של הזמרת גילה ירון, מבצעת השירים בעיבוי זה. צער אישי, אך גם, ובעיקר, השלמה עם מציאות, שחייב אדם להרחיק את שאי־אפשר לערער עליה, נשקפו מן המוסיקה והביצוע של גילה ירון והפסנתרן, אמנון סילבר (פנים חדשות בישראל).

כיוון שנתיים בלבד חלפו בין כתיבת היצירה ועלייתו לארץ של יוסף טל (גרניטל לשעבר), יליד פולין והנדן האקדמי הממלכתית בברלין בפסנתר ובקומפוזיציה (1912-1927), אין פלא, שב"שירי שלווה" לא רק הגימנים אלא גם הצלילים הם עדיין "גרמניים". אך כבר ביצירה מוקדמת זו אתה מוצא טל כשהוא צועק במחנה המוסיקלי האנטי־שמרני, הדרג ול בכורה מציאת הזהות שבין תקופה וצליליה.

בסוויטה לויולה סולו (1940), לא נעדרים קשרים עם צלילי אירופה, שהתרחקה בנתיים, פרק "הטנגו" יד כיה, אך השוני כבר קיים. או זה המלוס של השירים, אולי בשל ההקשר הכפול - הווילן והמלחין, עזן פרטשו, ביצע יצירה זו בשעתו, ועתה ביצע אותה הווילן גד לברטוב, שיפי צלילו הנוכחי, חומו ואושרו השופע מזכירים את נגינת פרטוש,

שהיה מרו - נותר רושם של זיקה כלשהי למלוס הפארטושי, בעל התפנית המלווית המורחזת; אולי בשל מוטיב טונאלי ליטורגי יהודי, שהתבלט כאן במכוון או שלא במכוון, דומה היה, שטל ניצב פה על סיפו של מלוס יהודי, טובל בו את עטו ונתרע. נראה, שכפנותו אינה מתירה לו לנצל חומר מוסיקלי, שאינו חלק גמור מהותו האישית. נראה גם, שהוא מושהש שמכאן קצרה הדרך לסנט־מינטליות, ושאינו רוצה בהסתגרות כמעין גיטו מוסיקלית־תרבותית, כוח קיומה של היצירה נשען על ערכים מוסיקליים כלל־עולמיים, על רעיונות הנאמרים בשפת העכשווי, ומתפתחים לצורות ברורות, שכבהם מוטבעים תויו צליל, מקצב וכיטוי אישיים.

המקום ולא רק הזמן מתבטא ב"סונטה לפסנתר" 1952, נכון, שהיא אומית לא מפורש לנעים ולריקודי שבפולקלור הישראלי, למתוק ול־מצטלש שבצלילי המורח. אולם איש לא יכחיש את השפעת סגנון הנגינה המזרחי הטוקטי על נושא הפרק המסיים, ה"דונדו", הקושר שקושר הפרק השני, "באסו אוספינאטו" עם אחת המילודיות המסוריות ביותר בנש תבו בישראל, עם הלחן של יהודה שרת למילות המשוררת רחל "הן המה בדמי זורם", מעיד לבטח על נקודת הוזהרות עמוקה עם המקום ועם העבר, גם את אופיו הכולל של הנוף הצלילי שביצירה, שבאוזני הסירי "הים תי, כנויות" בעבר, נשמע כלא־ישראלי, אני מודה היום כמשקף את זה של הרי ירושלים, שבה התיישב המלחין ב־15 שנה לפני כתיבת היצירה. רצא לציין, שהמבצע אלן שטרנפלדר, מצא והבליט בסונטה לפסנתר, שאותה ביצע כמיר מנות מלאה, צדדים רומנטיים ואימפר־סיוניסטיים.

אם הסונטה לפסנתר חגה עדיין, מבחינה צורנית, במעגל הנדול של ניארקלאסיציזם - אחת ההתשובות הכולטות של המאה ה־20 והתפרקות הצורות הקלאסיות בשלהי הרומנטיזם - הרי שב"שלישית פסנתר" (1973) וב"רביעיית פסנתר" (1982), מצויים אנתנו המוסיקה של טל בעולם חדש. יותר משמורבר כאן בצורות רדיחי או רבישין בין רעיונות שונים, שאליהם קשור המלחין בקשר רגשי אישי עמוק, מורכב כאן "נוף" במובנו

הרחב ביותר - אנושי, טבעי ומלי אכותי, גשמי ורעיוני. הצלילים אינם משקפים פריטים, אלא מיכלולים. נקודת־הראות היא כניכול ממועף הציפור או ממטוס, המשנה גובה ומהירות.

מורכב כאן במיכלולים מורכבים, שאינם אלא חלקים בשלם המורכב פ־יכמה. זהו ניסיון מחודש לתפיסת מהות החומר המוסיקלי וגורמי הסרני ספורמציה שבו. בחינה מחודש של כווד־היחיים ותנועת ההתגבשות הצור־נית שברקמות מוסיקליות. ממוס־כך, הטקסטורות של גוביה צליל, גונים, דינמיקה וחלוקות־זמן הם כאן בבחינת "נושאים".

ב"שלישית", ועוד יותר ב"רביעי־ייה" של טל, העניקה המוסיקה המתקת תחושה שהכל נטון, שהיא מגלה למאזין דברים מעולם האמת. דומה, שקטבים מנוגדים כקלאסיקה ורומנטיקה, מגיה וריאליזם, סובכים כאן בכדור אחד. תפיסה צורנית אוביי־קטיבית, התפעמות רגשית־אישית וכוח הישוש שבצלילים. מווגים כאן בידי אמן, ומקנים תחושת הישג של המוסיקה העכשווית בכלל.

הכנר אליהו שולמן, הצ'לו דורון טויסטר והפסנתרן אמנון סילבר (רוד חדש ומוכשר של מבצעים), שביצע את ה"שלישית" וגם את ה"רביעייה", שם הצטרפו אליהם הווילן גד לבר־טוב, עשו מלאכה, שהעידה שאכן ניתן להפקת בידהם יצירות חדשות וחשובות.

פאול לנדאו יפה בחר ויפה ערך את התוכנית, שאלי כסדר כרונולוגי, אך לקראת ראי הלוכיר, שבמציאות לא חמש יצירות עומרות כנגד חמישים שנות היצירה של טל, אלא עשרות רבות של יצירות, וביניהן כאלה שמי־עולם לא בוצעו בישראל אלא בחו־ל־לבד - האופרות "אשמדאי" (1969), "הפיתוי" (1976) וכן "המרגל" (1984), שתבוצעו בברלין בעוד כשנה. במי־לול היצירות כולו, ובמעשי מעורבותו בחיי המוסיקה בישראל משך עשרות השנים, נפרטת דמותו של יוצר, המעוגן במציאות המוסיקלית, התרבו־תית, החברתית והפוליטית, והמגיב עליה בדרכו שלו, שיש בה הזתה, תקיפה, יוומה וגם רון, צער וכאב. בכל אלה, ראוי טל לשמש כסמל יפה לרמות האדם הישראלי.